

V.5. SEKTORSKI PRIORITETI - ŠUMARSTVO

1. Ciljevi reforme u sektoru:

- 1.1. *uspostaviti održiv menadžment u šumarstvu BiH, što podrazumijeva racionalno gospodarenje šumama i zaštitu biodiverziteta,***
- 1.2. *primijeniti suvremena naučna dostignuća u oblasti šumarstva,***
- 1.3. *smanjiti troškove poslovanja,***
- 1.4. *provesti održivu privatizaciju u sektoru šumarstva,***
- 1.5. *povećati učešće šumarskog sektora u GDP.***

Za ostvarenje ovih ciljeva neophodno je, prije svega, osmisliti efikasnu i racionalnu organizaciju šumarstva, usvojiti odgovarajuću legislativu, a zatim identificirati prioritete. Razvojna strategija u šumarstvu se bazira na karakteristikama šuma i šumskog zemljišta, i ima za cilj povećanje šumovitosti, unapređenje proizvodnosti i očuvanje biološke raznolikosti.

2. Stanje

2.1. Opći pregled

Šume i šumska zemljišta zauzimaju oko 27.100 km² površine, što je oko 52 odsto teritorije BiH, od čega su šume oko 22.000 km² (oko 42%), a goleti oko 5.000 km² (oko 10%). Produkcija drveta u šumama je mala, jer tzv. ekonomskih šuma (šume u kojima je moguće gospodarenje na ekonomskim osnovama) ima tek oko 13.000 km² (oko 25% teritorija BiH), iako i one, nažalost, imaju malu drvenu zalihu (tek 216 m³/ha i prirast drveta od svega 5,5 m³/ha, što je dvostruko manje od potencijala staništa). Ostale šume, oko 9.000 km² (17%) su niske i degradirane, sa vrlo malim prirastom drveta (oko 1 m³/ha) i sa stanovišta proizvodnje drveta nemaju ekonomskog značaja.

Na bazi ovog prirasta u BiH se prije rata sjeklo oko 7.000.000 m³ drveta, što treba da bude osnova za strategiju razvoja industrije prerade drveta. Što se tiče šumskih goleti, treba napomenuti da je oko 1.000 km² degradirano do mjere da je trajno izgubljeno za rekultivaciju, dok ostatak od oko 4.000 km² goleti treba da bude dio strategije povećanja šumskih površina, tj. pošumljavanja. Značajno je istaći da su šume BiH predominantno sa prirodnom obnovom, zbog čega imaju izražen diverzitet.

Nažalost, površine pod šumama se smanjuju (golim sječama, eksploatacijom mineralnih resursa, hidroakumulacijama, požarima itd.), na što indiciraju i najnoviji podaci satelitskog snimanja (CORINE program koji je finansirala EU), prema kojim je šumovitost BiH oko 40 odsto (oko 20.000 km²), što je oko 10 odsto manje od ranije navedene vrijednosti.

2.2. Pravni i institucionalni okvir

Šumarska strategija BiH i njena implementacija su definirane entitetskim zakonima o šumama i šumskom zemljištu i pratećom legislativom, kao i Zakonom o zaštiti i korišćenju kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa, Zakonom o prostornom planu, Zakonom o zaštiti bilja, Zakonom o lovu i ribolovu i dr.

U BiH je entitetskim zakonima o šumama i šumskom zemljištu regulirano organiziranje šumarstva. U FBiH je u toku reorganizacija šumarstva u skladu sa novim Zakonom o šumama. U formiranju je federalna uprava za šumarstvo i kantonalne/županijske uprave za šumarstvo, odgovorne za čuvanje i zaštitu šuma. Iskorišćavanje šuma vršit će privredna društva, koja će biti formirana na nivou kantona/županija. U RS šumarstvo je organizirano u okviru jedinstvenog Javnog preduzeća šumarstva "Srpske šume".

Zaštita biodiverziteta na nivou entiteta je djelomično regulirana Zakonom o zaštiti kulturno – historijskog i prirodnog naslijeđa, entitetskim zakonima o šumama i šumskom zemljištu, te zakonima o lovu i ribolovu. Treba, međutim, istaći da se zaštita biodiverziteta ostvaruje i izdvajanjem zaštitnih

šuma (prašumskih rezervata i parkova prirode), kao i izdvajanjem posebnih (najboljih) objekata za sakupljanje sjemena ("sjemenskih sastojina"), što je regulirano pratećom legislativom šumarstva.

S obzirom na važnost šuma kao resursa u BiH, ostvarivanje profita u šumarstvu nije osnovni cilj gazdovanja šumama. Ovo, međutim, ne znači da u šumarstvu nisu moguća privatna, pa i strana ulaganja, koja mogu biti profitabilna uz istovremeno osiguranje povratnog ulaganja u šume. Ovakav model traži aktivno partnerstvo javnog i privatnog sektora. Privatizacija je provedena u RS, a u FBiH je započeta.

3. Problemi u sektoru

- velike ratne štete,
- veliki broj minskih polja - 10% površine pod minama,
- nepostojanje razvojne strategije u šumarstvu, usaglašene sa međunarodnim standardima,
- rascjepkanost ovlašćenja između nivoa vlasti, posebno u FBiH,
- sporost sudova u rješavanju prekršaja,
- neriješeno pitanje restitucije imovine,
- uzurpacije šumskog zemljišta,
- mala otvorenost šuma,
- bespravne sječe,
- nedovoljna tehnička opremljenost institucija zaduženih za šumarski sektor,
- nemogućnost pribavljanja detaljnih analiza i procjena održivog šumarstva, naročito institucionalnog okvira,
- potreba za tačnom analizom već potpisanih i usvojenih međunarodnih obaveza, što ih je BiH preuzela 1992. godine,
- nedostatak stručne podrške u analizama efekata provedenog procesa privatizacije, kao osnove za odluku o daljim reformama postojeće organizacije šumarstva.

4. Prioriteti u razvoju šumarstva

4.1. Unaprijediti sistem upravljanja u šumarstvu

- Potrebno je razviti informacione sisteme u šumarstvu na svim nivoima (državnom, entitetskom, kantonalnom, općinskom) koji bi omogućili pravovremeno dobijanje podataka o šumama za potrebe državne, entitetske i lokalne uprave, kao i za međunarodnu zajednicu. Ovaj sistem podrazumijeva praćenje stanja zalihe drveta po vrstama i kvalitetu, prirast drveta, sječivu masu i njen kvalitet, zatim vrstu i kvalitet drugih proizvoda šuma (ljekobilje, aromatsko i jestivo bilje, gljive, divljač, proizvodnju sjemena, sadnica, drvenog uglja i dr.), prikupljanje podataka značajnih za stabilnost šumskih ekosistema i trajno gospodarenje šumama i održavanje biodiverziteta. Primjenjuje se u svim fazama rada u šumarstvu, počev od obilježavanja stabala za sječu i korišćenja drugih proizvoda šuma, pa sve do finansijske realizacije poslovanja menadžmenta. Informacioni sistem je osnov za monitoring u šumarstvu.
- Razvijati monitoring u šumarstvu na svim nivoima, što će koristiti svim nivoima vlasti u BiH. Monitoring u šumarstvu obuhvata prikupljanje podataka, značajnih za stabilnost šumskih ekosistema, kao što su: požari, prenamnoženost štetnih insekata, glodara i drugih životinja, masovne pojave bolesti, nezakonito korišćenje šuma i proizvoda šuma, itd.
- Provesti drugu nacionalnu inventuru šuma u BiH (kompatibilnu sa prvom) koja treba da utvrdi aktuelno stanje i odredi novu uređajnu podjelu šuma u BiH na ekološkim osnovama, u skladu sa novom organizacijom upravljanja i gospodarenja šumama.
- Osigurati aktivno učešće drugih subjekata u realiziranje šumarskih politika (multisektorsko odlučivanje vladinih institucija, osigurati učešće NGO).

4.2. Kontinuirano vršiti rehabilitaciju šuma

- Provoditi sanaciju šuma, što podrazumijeva čišćenje minskih polja, poduzimanje preventivnih mjera zaštite od štetnih agenasa (kalamitet insekata, masovne pojave bolesti, požara i dr.). U BiH su mnoge šume nepristupačne zbog mina, što nije značajno samo sa stanovišta korišćenja

drveta i drugih proizvoda šume, nego mnogo više sa stanovišta zaštite šuma od biotičkih štetnih agenasa. Tako je kalamitet insekata, koji je u toku i koji će još trajati, dijelom nastao zbog teškoća njihove kontrole u miniranim područjima. Međunarodna zajednica je do sada značajno pomagala da se ove štete ublaže.

- Izraditi i realizirati dugoročne programe rekonstrukcije niskoproduktivnih šuma (degradiranih niskih i visokih šuma) i osigurati njihovo prevođenje u više gospodarske oblike, što će značiti povećanje proizvodnje drveta i jačanje općekorisnih funkcija šuma. Već je rečeno da u BiH ima oko 9.000 km² ovih šuma, od kojih su mnoge na vrlo kvalitetnim zemljištima na kojima se mogu postići visoki prinosi. Predratna iskustva u plantažnom uzgoju nekih vrsta drveća brzog rasta (duglazije, ariša i drugih) dobra su ilustracija ovih mogućnosti. Ovome treba dodati mogućnost uzgoja visokovrijednih vrsta drveća u kratkom produkcijskom periodu, kao što su joha (duž riječnih dolina), divlja trešnja, orah i dr. Važno je napomenuti da u BiH postoje kvalificirani kadrovi za ove poslove.
- Izraditi i realizirati program pošumljavanja goleti. Ovim programima povećala bi se šumovitost u BiH, prinosi drveta (posebno za industriju papira i celuloze), omogućilo bi se značajno zapošljavanje građana i djelomično rješavanje njihovih socijalnih problema. Stvorili bi se uslovi za turizam, sport i rekreaciju, razvoj lovnog gospodarstva, ali i značajni efekti u zaštiti okoliša, posebno u zaštiti voda i gubitka zemljišta spiranjem i erozijom. Površina od oko 5.000 km² goleti u BiH je neiskorišćen zemljišni resurs, koji bi dijelom mogao biti strateški značajan i za razvoj drugih privrednih oblasti (stočarstvo, pčelarstvo, uzgoj ljekobilja, aromatskog i jestivog bilja, i dr.).
- Ekspertno i formalno-pravno razgraničiti kategoriju poljoprivrednog i šumskog zemljišta, gledano sa aspekta ekonomske opravdanosti jedne i druge proizvodnje. Sporna su velika područja goleti, a očekuje se i dodatno povlačenje poljoprivredne proizvodnje sa većih niskoproduktivnih površina, koje bi trebalo otkupiti ili stimulirati vlasnike da ih pošume.
- Unaprijediti održivo korišćenje, prvenstveno osnovnog lovnog fonda autohtonih, rijetkih i prorijeđenih vrsta divljači u BiH (divokoza, medvjed, veliki tetrijeb).

4.3. Unaprijediti zaštitu šuma

- Unaprijediti zaštitu zaštićenih područja (nacionalnih parkova, parkova šuma, parkova prirode, prašumskih rezervata). U Bosni i Hercegovini danas postoje dva nacionalna parka ("Sutjeska" i "Kozara") i šest prašumskih rezervata ("Perućica" u sastavu NP "Sutjeska", "Janj", "Lom", "Igman", "Kakanj" i "Plješevica"). Pored ovih područja, visok stepen zaštite na lokalnom nivou imaju i sjemenske sastojine (u BiH je 1989. godine bilo 106 sjemenskih sastojina naših najvažnijih vrsta drveća: bukve, jele, smrče, bijelog bora, crnog bora i hrasta kitnjaka - ukupne površine 1.735 ha).
- Smanjiti nepovoljno djelovanje globalnih klimatskih promjena na osnovu uspostavljanja ekološke ravnoteže između biljnog zelenila i zagađivanja životne sredine.
- Podsticati jačanje svijesti javnosti o značenju šuma kao resursa i veće uloge građana u zaštiti i korišćenju šuma (putem nevladinih organizacija i pokreta za zaštitu okoliša, medija i obrazovanja na svim nivoima).

4.4. Unaprijediti kapacitete za održivu eksploataciju šuma

- Uspostaviti gospodarenje šumama na principima trajnosti i održavanja biodiverziteta. Šume u BiH su predominantno sa prirodnom obnovom, što je osnov njihovog diverziteta i ovaj pristup ne treba mijenjati. Naprotiv, prirodnu obnovu treba i dalje podržavati, jer je osnov intraspecijskog diverziteta (genetičkog varijabiliteta), ali je i trajna zaštita zemljišta od spiranja i erozije. Uz postojeću stručnu podršku, veću odgovornost vlasti na svim nivoima, i podršku nevladinih organizacija, moguće je racionalizirati proizvodnju u šumarstvu. Ovo podrazumijeva adekvatnu organiziranost šumarstva, usklađenost kapaciteta prerade drveta sa proizvodnim mogućnostima šuma, te prateću legislativu zaštite ovog prirodnog resursa (u sistemu zaštite okoliša) od bespravne sječe, prekomjerne i nestručne sječe, lociranja postrojenja za preradu drveta, zabrane izvoza neprerađenog drveta, itd.

- Povećati otvorenost šuma. Trenutna otvorenost šuma u BiH iznosi oko 8 km na 1.000 ha, što je, u odnosu na evropske uvjete, očigledno nepovoljno (neke razvijene zemlje imaju otvorenost šuma čak 40 km na 1.000 ha). Mala otvorenost šuma prouzrokuje teškoće u gospodarenju, kao što su: skuplji izvoz drveta iz šume, češća sječa u otvorenim dijelovima šuma i smanjenje normalne zalihe drveta u tim područjima; smanjenje vrijednosti drveta u nepristupačnim, prezrelim, sastojinama zbog pojave štetnih insekata i biljnih bolesti; otežana kontrola šumskih požara i itd. Međutim, treba istaći da i prekomjerna otvorenost šuma ima nedostatke: smanjuje se proizvodni potencijal zemljišta a time i općekorisne vrijednosti šuma. U BiH bi trebalo težiti da prosječna otvorenost šuma bude oko 15 km/1.000 ha.
- Provesti svojinsku transformaciju u šumarstvu, s tim da se prethodno identificira državni kapital u šumarstvu. Potrebno je usvojiti izmjene i dopune zakona o šumama (u RS u skladu sa Zakonom o preduzećima i Zakonom o državnim preduzećima), program rada u šumarstvu i potrebne podzakonske akte, kao i da se uspostavi nova organizacija (u RS uspostavljena u skladu sa provedenom privatizacijom, ali je neophodno izvršiti okrupnjavanje šumskoprivrednih područja). U FBiH, nestrategijski segmenti u šumarstvu, kao što su transport, gradnja i održavanje puteva, objekti za primarnu preradu drveta i sl., treba da budu što prije privatizirani.
- Osigurati primjenu međunarodnih standarda u utvrđivanju tržišne vrijednosti drvene sirovine i općekorisnih funkcija šuma i šumskog zemljišta, financiranju ekološki prihvatljivih i ekonomski opravdanih investicija u šumskouzgojnim radovima, zaštiti, očuvanju i održivom korišćenju šuma, eksploataciji ostataka drvene i druge biljne sirovine, te u obrazovanju i zapošljavanju stručnih kadrova.
- Budući da se očekuje da će sektor šumarstva u BiH povećati plasman šumskih proizvoda i izvoz, važan zahtjev u bliskoj budućnosti postaje certifikacija šuma, koja bi osigurala garancije klijentima da upravljanje šumama zadovoljava ekološke, socijalne i standarde ekonomske opravdanosti. Za ovo je potrebno razviti standarde na državnom nivou, koji bi važili za cijelu zemlju.
- Osigurati tržišnu kategorizaciju i prostornu usklađenost raspoložive drvene sirovine sa privatizovanim i rekonstruiranim kapacitetima za preradu drveta i marketing proizvoda primarne, finalne i kemijske prerade drveta.
- Racionalizirati korišćenje drveta, posebno juvenilnog drveta iz proreda (oko 100.000 hektara već podignutih kultura četinarara se ne njeguje) za druge namjene osim proizvodnje trupaca, kao što su: celulozno drvo, drvna galanterija, ogrijev itd. Procjenjuje se da u šumarstvu BiH godišnje propada oko 750.000 m³ drveta. Osim toga, neki proizvodi šuma se mogu koristiti za dobijanje eteričnih ulja za farmaceutsku industriju.
- Unaprijediti korišćenje specijalnih šumskih proizvoda (ljekobilje, aromatsko i jestivo bilje, gljive, treset, šljunak, kamen, divljač i dr.), što je do sada bilo zapostavljeno.
- Stimulirati razvoj pčelarstva na planinskim pašnjacima, što bi omogućio zapošljavanje stanovništva ruralnih krajeva.

5. Indikatori za praćenje reformi u šumarstvu:

1. procenat povučene linije razgraničenja šumskog od poljoprivrednog zemljišta,
2. stepen obuhvata informacija u bazi podataka informacionog sistema,
3. procenat izvršenog pošumljavanja u odnosu na plan,
4. procenat izgrađenih šumskih komunikacija u odnosu na plan,
5. povećanje ekonomske dobiti u sektoru šumarstva u odnosu na dosadašnje stanje,
6. površina izvršenog deminiranja u odnosu na plan (u procentima).